

پیامدهای خود فراموشی

اگر کسی خود را بشناسد، ممکن نیست مبدأ و معاد و مسیر بین آن دو را نشناسد و به آن ایمان نیاورد؛ اما با فراموشی نفس، از همه این معارف باز می‌ماند، زیرا در حدیث «من عرف نفسه فقد عرف ربه» (1) مقصود از «رب»، همان مبدأ و معاد است، پس «من عرف نفسه، فقد عرف مبدأه و معاده»...

اگر کسی خود را بشناسد، ممکن نیست مبدأ و معاد و مسیر بین آن دو را نشناسد و به آن ایمان نیاورد؛ اما با فراموشی نفس، از همه این معارف باز می‌ماند، زیرا در حدیث «من عرف نفسه فقد عرف ربه» (1) مقصود از «رب» همان مبدأ و معاد است، پس «من عرف نفسه، فقد عرف مبدأه و معاده».

با شناخت آغاز و انجام و ایمان به او، مسیر بین آن دو که همان صراط مستقیم (دین اسلام) است، معلوم و متعلق ایمان می‌شود. توضیح آنکه خدا هم اول است که همه چیز از اوست و هم آخر است که همه به آن مرجع نهایی برمی‌گردند: *الا إلی الله تصیرُ الامور* (2) و چون تمام اوصاف الهی، عین هم و نیز عین ذات خداوند است، هر که رب حقیقی خود را فراموش کند، همان خدای *هُوَ* *الاولُ والآخرُ والظهُرُ والباطنُ* (3) را از یاد برده، در نتیجه مبدأ و معاد خود را فراموش کرده است.

این معنای جامع، پس از تدبّر و تحلیل، از حدیث مزبور به دست می‌آید و چون در معاد، انسان بازگشت کننده است و خدا مرجع او، نسیان معاد گاهی به لحاظ بازگشتن خود انسان مطرح است و زمانی به لحاظ مرجع بودن خدا و چون رجوع انسان به محکمه الهی مانند صدور انسان از مصدر ربوبی، فعلی است نیازمند به فاعل حقیقی، حتماً بازگشت انسان به خدا به معنای ارجاع الهی است، وگرنه خود انسان همان‌گونه که اصل هویت وی، فقرمحض است، در بازگشت به محکمه ربوبی نیز نیازمند اعاده خداست و خدای سبحان همان‌گونه که *مُبْدِعٌ و مَبْدَأٌ* است، مُعید و معاد (مرجع) است و پیامد فراموشی خود اصیل، نسیان همه این معارف برین است.

قرآن کریم نیز از یاد بردن مبدأ و معاد را ناشی از غفلت از خویشتن می‌داند و درباره معاد می‌فرماید: *وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَتَسِي خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظْمَ وَهِيَ رَمِيمٌ*. (4) هر که آفرینش خود را فراموش کند، درباره قیامت تردید دارد و آن را بعید از عقل و دور از امکان می‌پندارد و می‌پرسد که چه کسی استخوانهای پوسیده او را زنده می‌کند.

قرآن حکیم در رفع این استبعاد می‌فرماید: *قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ*. (5) برپایه این آیه، خلقت دوباره از خالق نخستین آفرینش هرگز بعید نیست؛ اشکال در فراموشی خلقت اول است.

چون معاد همان مبدأ است، با مطالب پیش‌گفته درباره معاد، مسائل مبدأ نیز دانسته می‌شود.

1. بحار الأنوار، ج 2، ص 32.

2. سوره شوری، آیه 53.

3. سوره حدید، آیه 3.

4. سوره یس، آیه 78.

5. سوره یس، آیه 79.

تفسیر انسان به انسان، ص 71-72.